

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 1 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 8, НОМЕР 1

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 8, ISSUE 1

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА | INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

№1 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2025-1>

Бош муҳаррир:

Тўхтасинов Илҳом

п.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бош муҳаррир ўринбосари:

Главный редактор:

Тўхтасинов Илҳом

д.п.н., профессор (Ўзбекистон)

Заместитель главного редактора:

Editor in Chief:

Tuhtasinov Ilhom

DSc. Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умарўгли

ф.ф.д., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Бокиева Гуландом

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Махмудов Низомиддин

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

ф.ф.д., профессор (Россия)

Жўраев Маматкул

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамад

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Жеймс Форт

Мичиган университети (АҚШ)

Умархўжаев Мухтор

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Болтабоев Ҳамидулла

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

ф.ф.д. (Грузия)

Туробов Бекпулат

масъул котиб, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умар оглы

д.ф.н., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Бакиева Гуландом

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

д.ф.н., профессор (Татарстан)

Махмудов Низомиддин

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

д.ф.н., профессор (Россия)

Джураев Маматкул

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахыммамад

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Джеймс Форт

Университет Мичигана (США)

Умархаджаев Мухтар

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Балтабаев Ҳамидулла

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Дустмухаммедов Хуршид

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

д.ф.н. (Грузия)

Туробов Бекпулат

отв. секретарь, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

EDITORIAL BOARD

Bakhtiyor Nazarov

academician. (Uzbekistan)

Yakub Umaroglu

Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)

Almaz Ulvi Binnatova

Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Bakieva Gulandom

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Minnulin Kim

Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)

Mahmudov Nizomiddin

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kerimov Ismail

Doc. of philol. scien., prof. (Russia)

Juraev Mamatkul

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kurenov Rakhimmamed

Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Christopher James Fort

University of Michigan (USA)

Umarkhodjaev Mukhtar

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Mirzaev Ibodulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Boltaboev Hamidulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dustmuhammedov Khurshid

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Lixodzievsky A.S.

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Siddiqova Iroda

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shiukashvili Tamar

Doc. of philol. scien. (Georgia)

Turobov Bekpulat

PhD Ass. prof. Senior Secretary
(Uzbekistan)

PageMaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

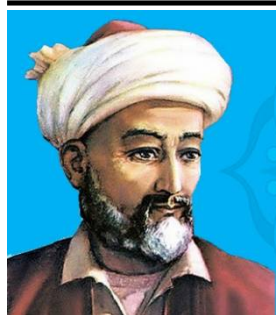
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

1. Raxmatullaeva Guljaxon Normo‘min qizi INSON ICHKI OLAMI NEGATIV KONSEPTLARINING LINGVO-KOGNITIV TAHLILI (g`am-anduh (qayg`u), mahzunlik, iztirob konseptlari misolida).....	5
2. Xamrayeva Zebiniso Xaydarovna A COMPARATIVE STUDY OF THE COMPLEX SYNTACTIC CONSTRUCTIONS BASED ON ENGLISH LANGUAGE MATERIALS.....	11
3. Esanova Zebo Ikrom qizi ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA DISKURS TUSHUNCHASI VA UNING O‘RGANILISHI.....	17
4. Abdullaeva Sanobar Bakhrillaevna BIBLICAL PHRASEOLOGY DESCRIBING THE SOCIAL POSITION OF A PERSON.....	23
5. Kozieva Iqbol Kamiljonovna METHODS OF ANTHROPOLOGICAL RESEARCH.....	27
6. Эпрашева Т.А. ХАЛҚАРО СОЛИҚ ХУЖЖАТЛАРИДА СОЛИҚ ТЕРМИНОЛОГИЯСИНИНГ ҚИЁСИЙ ВА ТИПОЛОГИК ТАҲЛИЛИНИ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	35
7. Kushatova Nargiza Rustamovna TEODOR DRAYZERNING BAXTIQARO KERRI ROMANIDA XRONOTOP: ZAMON VA MAKONNING POETIK TASVIRI”.....	40
8. Ergashova Baxora Sayfillo qizi, Janna Tsulimova ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАСТОЛЬНЫХ ИГР В ОБУЧЕНИИ ИТАЛЬЯНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	47
9. Obloqulova O‘g‘iloy Abdurayim qizi MILLIY VA MADANIY QADRIYATLARNING REKLAMA MATNLARDA IFODALANISHI.....	51
10. Rakhimova Nodira Kamolovna INTERTEXTUALITY IN TRANSLATION: THEORETICAL INSIGHTS AND PRACTICAL APPROACHES.....	55
11. Xaydarova Nigora Tuxtasinovna GENDER MULOQOTINING PSIXOLOGIK ASOSLARI.....	66
12. Bekmurodova Feruza Dilmurat qizi XITOIY TILIDAGI FIZIK ATAMALAR SHAKLLANISHINING LINGVISTIK TAMOIYILLARI.....	71
13. Boymurodova Dilafruz Dilshod qizi YAPON TILIDA YOZUV TIZIMI RIVOJLANISHI VA HIRAGANA, KATAKANA, KANJILARNING FONETIK KATEGORIYALARI.....	75
14. Gulzor Baxriddin qizi Temirova THE NATURE OF A JOURNALIST'S POSITION IN POLITICAL COMMENTARY AND ITS CONCEPTUAL ASPECTS.....	80
15. Aminova Lola Alimovna TURK TILIDA YAXSHI TILAK BILDIRISH VA ILTIFOT SO‘ZLARI.....	86
16. Najmiyeva Po‘lotoy Tilavmurodovna KELISHIK QO‘SHIMCHALARINING TARIXIY TADQIQI.....	94
17. Tilovova Go‘zal Rustamovna TERMINOLOGIYA VA LUG‘ATSHUNOSLIKNING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI.....	99
18. Nilufar Abduraxmonova, Tirkashev Jasurjon Uktam o‘g‘li OTLARNING SEMANTIK TASNIFIDA XALQARO STANDART TEGLAH TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	103
19. Shoxida Ulugova Shoxruxovna POETIK NUTQDA INDIVIDUAL METAFORIK KONSEPTLARNING FAOLASHUVI.....	115
20. Lutfillovna Faxriniso Maxmudovna YAPON TILI IYEROGILFLARINING PAYDO BO‘LISH TARIXI.....	120

21. Eshanova Zilolaxon Qo‘chqarovna ISTIQLOL DAVRI O‘ZBEK SHE‘RIYATIDA XALQ ERTAKLARI BADI‘Y SINTEZI.....	125
22. Халмурадова Зебинисо Шавкатовна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНТРОПОНИМОВ В ТЕКСТАХ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	132
23. Умитой Хушвақтова ЁЗУВЧИ ЗУЛФИЯ ҚУРОЛБОЙ ҚИЗИ АСАРЛАРИДА ПАРАЛИНГВИСТИК ВОСИТАЛАР.....	138
24. Alimova Sevara Farxadovna XITOIDA RANG MADANIYATINING KELIB CHIQISH.....	145
25. Fayzullaeva Zebuniso Abdulkarimovna DAS LEHREN DER MODI DER VERBEN DES DEUTSCHEN ANHAND DER TRADITIONELLEN UND NEUEN METHODEN.....	149
26. Razmuxamedova Fotima Jahongir qizi XITOI TILIDAGI QON-QARINDOSHLIK TERMINLARINING LINGVISTIK TAHLILI.....	154
27. Sayyora Tagaeva, SH.Mustanova MADANIYAT, BILIM VA TIL – SEMANTIK TIPOLOGIYA TALQINIDA.....	160
28. Odinoxon Qulmuradova JURNALISTIKADA DIALOGIK JANR TUSHUNCHASI, UNING O‘ZIGA XOSLIGI VA TASNIFI.....	164
29. O‘ng‘alova Zulayho Xolboy qizi ASQAD MUXTOR ASALARIDA ZAMON, MAKON VA MUHIT TASVIRI.....	171
30. Xolida Yo‘ldasheva MATN TIPOLOGIYASIGA ANTROPOTSENTRIK YONDASHUV.....	177
31. Ibragimova Shahnoza Xalilovna LINGUOPOETIC AND LINGUISTIC FEATURES OF ERNEST HEMINGWAY’S NOVEL “A FAREWELL TO ARMS”.....	182
32. Sadriddinzoda Safiya Shaxobiddinovna AMPHIBOLOGY IN ENGLISH RELIGIOUS LEXICOLOGY.....	187
33. Esirgapov Mukhiddin Nizomiddinovich THE INFLUENCE OF THE INTERNET AND DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE ENGLISH LANGUAGE....	193

ISSN: 2181-9297

www.tadqiqot.uz

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Raxmatullaeva Guljaxon Normo'min qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti tayanch doktoranti

INSON ICHKI OLAMI NEGATIV KONSEPTLARINING LINGVO-KOGNITIV TAHLILI (g'am-anduh (qayg'u), mahzunlik, iztirob konseptlari misolida)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15521290>

ANNOTASIYA

Mazkur maqolada inson ichki olami negativ konseptlarining (g'am-anduh (qayg'u), mahzunlik, iztirob konseptlari misolida) o'zbek tilidagi salbiy emosional konseptlar lug'at talqinlari va til egalarining onglaridagi tasavvurlari asosida tahlil qilingan. Lug'atlardagi ta'riflar asosan mantiqiy va umumiy mazmunni aks ettirsa, til egalarining ongida bu konseptlar assosiasiyaviy va emosional xarakteri bilan farqlanadi. So'rov natijalariga ko'ra, ko'pchilik bu emosiyalarni salbiy deb baholagan, ammo ularning ijobiy elementlari va hayot uchun zarurligini tan olgan. Tadqiqot konseptlarning tarixiy va rivojlanuvchi xususiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: negativ konseptlar, emosiya, g'am, g'ussa, afsus, o'zbek tili, leksika, lug'at, ta'riflar, assosiasiyalar, qabul qilish, ong, til egalari, so'rov, baholash, ijobiy elementlar, salbiy baholash, tarixiy xususiyat, konseptlarning rivojlanishi.

Рахматуллаева Гулжахон Нормумин кизи

докторант Самаркандского государственного
института иностранных языков

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются негативные концепты внутреннего мира человека (например, концепты "печаль", "горе", "тоска", "сожаление") в узбекском языке, основываясь на лексических толкованиях и представлениях носителей языка. Толкования в словарях отражают в основном логическое и общее содержание, в то время как в сознании носителей языка эти концепты имеют ассоциативный и эмоциональный характер. Согласно результатам опроса, большинство респондентов оценивают эти эмоции как отрицательные, однако признают их положительные элементы и необходимость в жизни. Исследование подтверждает, что концепты имеют историческую и развивающуюся природу.

Ключевые слова: негативные концепты, эмоции, печаль, горе, тоска, сожаление, узбекский язык, лексика, словарь, толкования, ассоциации, восприятие, сознание, носители языка, опрос, оценка, положительные элементы, негативная оценка, историческая природа, развитие концептов.

Rakhmatullaeva Guljakhon Normumin qizi

PhD student at Samarkand State Institute of Foreign Languages

ABSTRACT

This article analyzes the negative concepts of human inner world (such as the concepts of "sorrow", "grief", "longing", and "regret") in the Uzbek language, based on dictionary definitions and the perceptions of native speakers. The definitions in dictionaries reflect the logical and general content, while in the consciousness of the speakers, these concepts are characterized by associative and emotional features. According to the survey results, the majority of respondents evaluate these emotions as negative, but they acknowledge their positive elements and necessity in life. The study confirms that concepts have a historical and evolving nature.

Key words: negative concepts, emotions, sorrow, grief, longing, regret, Uzbek language, vocabulary, dictionary, definitions, associations, perception, consciousness, native speakers, survey, evaluation, positive elements, negative evaluation, historical nature, development of concepts.

Hozirgi kunda kognitiv lingvistika tilshunoslikdagi asosiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Lingvokognitiv tahlillarning asosi bo'lmish konsept ko'plab olimlar e'tiborini jalb qilib kelmoqda. Lingvokognitiv yondashuvni qo'llab-quvvatlovchi rus olimi S.G. Vorkachyov shunday deb ta'kidlaydi: «...eng samarali bo'lgan atama kontseptdir» [3, b. 41], ammo hozirgi kungacha bu tushunchaning mazmuni turli ilmiy maktablar va olimlar orasida farqlanib kelmoqda.

Kontsept tushunchasiga olimlar turlicha ta'riflar berishgan, masalan: «fikrlash jarayonlarida ishlatiladigan operativ birlik» [9, b. 316], «obyektiv ma'no va tushunchaning shaxsiy anglanishi, talqini, ma'no mazmunining minimal ifodasi» [10, b. 3-9.], «insonning fikrlash tizimidagi asosiy element» [11, b. 32], «hayotiy aniq tushunchaga asoslangan abstrakt ilmiy ma'no» [12, b. 246], «inson ongidagi madaniy mazmunning zichlanishi» [13, b. 63], «aqliy faoliyat» [15, b. 263], «...konsept yozuvchining g'oyalarini amalga oshirishni, shuningdek, uning nutqiy fikrlash qobiliyatini anglatadi» [14, b. 328] kabi ta'riflar mavjud. A.Vejbitskaya esa «kalit so'zlar» tamoyiliga tayangan holda, uchta kontseptni (Ta'qdir, Ruh, Qayg'u) fundamental deb hisoblagan [2, b. 36].

Vejbitskayaning fikriga ko'ra, kalit so'zlar, birinchi navbatda, keng tarqalgan va kundalik foydalanishga mos kelishi kerak, ular atrofdagi, kam ishlatiladigan so'zlardan farq qilishi zarur. Shuningdek, bunday so'zlar ko'pincha bir xil semantik mintaqada ishlatiladi va frazeologik oilaning markaziy nuqtasida joylashadi [2, b. 36]. A. Vejbtskaya, kalit so'zlarni leksika asosida tahlil qilish orqali, leksikaning xalqning madaniyati haqida sezgir ma'lumotlar berishini ta'kidlashadi [2, b.61]. V.V. Kolesov esa an'anaviy rus realizmiga asoslangan yondashuvni ilgari suradi, bu yondashuvda mantiq va lingvistika birlashtiriladi. V.V. Kolesovning fikricha, kontseptologiya til va mantiqning ajralmas uyg'unligidan iborat bo'lib, bu esa Logosning asl ma'nosiga, ya'ni til va fikrlash, lingvistika va mantiqning ikki tomonlama bog'lanishiga olib boradi [4, b. 16].

Mazkur maqolamizda metodologik asos sifatida V.V. Kolesovning kontseptologiya ta'limoti va kontsept atamasining tegishli ta'rifi qo'llaniladi: «tushuncha mohiyati, o'zining mazmunli shakllarida namoyon bo'ladi» [5, b. 19]. Olim kontseptni «tildagi ongning asosiy birligi» deb belgilaydi [6, b.61]. U kontseptni doimiy, mustahkam va uning ifodasi bilan bog'liq bo'lmagan tushuncha mohiyati sifatida tavsiflaydi. Kontseptual lingvistika yagona tizimni taqdim etmaydi, chunki unga bag'ishlangan ilmiy ishlar turli metodologiyalar va atamalardan foydalanadi.

V.V. Kolesovning kontseptni tavsiflash metodikasi uch bosqichdan iborat bo'lib, birinchi bosqichda tushuncha epitetlar va predikatlar orqali qayta tiklanadi, ikkinchi bosqichda olingan belgilarning birlashishi orqali kontseptni qayta qurish va 1+3 shaklida semantik doimiylikni yaratish amalga oshiriladi. Uchinchisi – kontseptni tarixiy tadqiqotlar va etimologiya asosida modellashtirish. Ushbu maqolada biz V.V. Kolesovning kontseptni tavsiflash algoritmidan foydalanamiz va uchinchi bosqichda kontseptni tarixiy ma'lumotlar asosida o'zbek mentaliteti asosida modellashtirib tahlil qilingan kontseptlar bilan taqqoslaymiz.

Ilmiy maqolamizning maqsadi inson ichki olamini ifodalovchi negativ kontseptlarining (g'am-anduh (qayg'u), mahzunlik, iztirob) mazmuni (sifatlar shaklida ifodalangan designat) va hajmi (predikatlar sifatida ko'rsatilgan denotat)ni aniqlashdir. Tadqiqot manbai sifatida 18 dan 30 yoshgacha bo'lgan 40 kishining fikrlari olingan. Respondentlar orasida 10 kishi oliy ta'limga ega (Samarqand davlat chet tillar instituti talaba, magistrant va yosh o'qituvchilari), 30 kishi oliy o'quv

yurtlarida tahsil olishmoqda (Samarqand davlat chet tillar instituti magistrant va bakalavriat yoʻnalishi talabalari). Tadqiqotda asosiy eʼtibor sifatlari va otlarning birlashmalariga, shuningdek, tez-tez ishlatiladigan predikatlarga qaratiladi. Tadqiqotda A. Madvaliyevning “Oʻzbek tilining izohli lugʻati” dan iqtiboslardan ham foydalanilgan. Soʻrovnomasavollari umumlashtiribgan mazmuni quyidagilardan iborat:

1. Fikringizga kelgan ikki soʻzli iboralardan bir nechta misollarni keltiring, bunda ikkinchi soʻz gʻam-anduh (qaygʻu), mahzunlik, iztirob boʻlib, birinchi soʻz esa mazkur soʻzlar bilan bogʻliq sifattir.

2. Gʻam-anduh (qaygʻu), mahzunlik, iztirob soʻzlariga taʼrif berishga harakat qiling (yaʼni, bu hissiyotlar nimani anglatadi? Ular qanday paydo boʻladi? Ularning sabablarini aniqlang va ular qanday oqibatlarga olib keladi?).

3. Siz bu hissiyotlarni (gʻam-anduh (qaygʻu), mahzunlik, iztirob) salbiy yoki ijobiy holat sifatida qabul qilasizmi? Bu hissiyotlar holatga qarab, salbiy va ijobiy elementlarni oʻz ichiga oladimi?

Kontsept tuzilmasida madaniyat uchun muhim boʻlgan belgi xususiyatlari aks ettiriladi. Kontseptni sifat soʻzlari orqali ifodalashda uchta asosiy belgi turi ajratiladi: **emotsional belgi, fiziologik belgi, psixologik va ijtimoiy belgi** xususiyatlari. Informantlar bilan oʻtkazilgan tadqiqot natijasida gʻam-anduh (qaygʻu), mahzunlik, iztirob otlariga mos boʻlgan epitetlar-sifatlar olingan. Quyida mazkur sifatlar uch guruhga tasniflangan:

1. **Gʻam-anduh (qaygʻu)** – 1. boshga tushgan ruhiy azob, gʻam, musibat; 2. Koʻzlangan maqsad yoʻlidagi bezovtalik xatti-harakati, oʻy-fikr; tashvish, gʻam [16, b. 29] Gʻam-anduh insonning chuqur ruhiy iztirobini ifodalaydi, **ogʻriq va maʼyuslik bilan bogʻliq hissiy holati** boʻlib, u turli jihatlarida namoyon boʻladi, yaʼni **emosional, fiziologik, psixologik hamda lingvistik belgilarda**.

1. Emosional belgilar (Ichki hissiyotlar)

Ogʻir ruhiy tushkunlik – odamning qalbini bosib turuvchi, ichki tinchini yoʻqotuvchi iztirob.

Tashvish va ichki azob – yurakni kemiruvchi iztirob, ichki beqarorlik.

Umidsizlik va nolish – kelajakka ishonch yoʻqolishi, hayotga qiziqish pasayishi.

Tinchlana olmaslik – gʻam-anduh ichida odam doimiy stress holatida boʻladi.

Yolgʻizlik hissi – inson oʻzini hamma unutgandek, yolgʻiz va tashlandiq his qiladi

2. Fiziologik belgilar (Jismoniy taʼsirlar)

Koʻz yoshlar – inson oʻz iztiroblarini koʻz yoshlar orqali ifoda qiladi.

Yuz ifodasidagi oʻzgarishlar – gʻam bosgan, soʻlgʻin va xira nigohlar.

Charchoq va zaiflik – inson ruhiy holati tanasiga ham taʼsir qilib, uni holdan toydiradi.

Uyqusizlik yoki ortiqcha uyqu – inson ya gʻamdan uxlay olmaydi, yoki teskari holda, faqat uxlashga intiladi.

Ishtahaning pasayishi – qaygʻu ichida odam odatda ovqatlanishni unutadi yoki xohlamaydi.

3. Psixologik va ijtimoiy belgilar

Gapirishga xohish yoʻqligi – odam kamgap boʻlib qoladi, oʻz ichiga chekinadi.

Hayotga boʻlgan qiziqishning pasayishi – inson hayotdan zavq olishni toʻxtatadi.

Chekinish va yolgʻizlikka intilish – odam boshqalardan uzoqlashishga harakat qiladi.

Oʻtmishga berilish – inson oʻtmish xotiralari bilan yashaydi, hozirgi va kelajakni eʼtiborga olmaydi.

Qora fikrlar – inson hayotining maʼnosi yoʻqligi haqida oʻylashi mumkin.

Qaygʻu inson ruhiyatiga va jismoniy holatiga chuqur taʼsir qiluvchi hissiy holatdir.

2. **Mahzunlik – gʻamli, xafa, mungli [16, 573b.]. Mahzunlik** insonning ichki kechinmalariga bogʻliq boʻlgan **mulohazali, ohangdor va sokin** qaygʻu holatidir. U **qaygʻu** va **gʻam-anduh** singari salbiy hissiyotlarga yaqin boʻlsa ham, oʻziga xos oʻziga tortuvchi va sokin bir holatda namoyon boʻladi.

1. Emosional belgilar (Ichki hissiyotlar)

Sokin va ogʻriqli his-tuygʻular – inson oʻz ichida chuqur iztirob sezadi, lekin u baqirib-chaqirib emas, jim va mulohazali holda namoyon boʻladi.

Mung, hazinlik va chuqur o'ychanlik – insonning xotirjam, mulohazali va og'ir ruhiy holatda bo'lishi.

Shirin alam yoki ozor – mahzunlik ba'zida insonning o'tgan baxtli onlarini eslash bilan bog'liq bo'lib, bu unga yoqimli, lekin og'ir hissiyot beradi.

Sokin qayg'u – mahzunlikda ochiq iztirob yoki kuchli qayg'u sezilmaydi, lekin u inson qalbini bosib turadi.

Shaxsiy tajribalarga asoslangan hissiyotlar – inson o'tgan xotiralar, yo'qotishlar yoki armonlar tufayli mahzun holatga tushadi.

2. Fiziologik belgilar (Jismoniy ta'sirlar)

Ko'z yoshlari bo'lishi mumkin, lekin sekin – mahzun inson baqirib yig'lamaydi, aksincha, sokin va chuqur o'ychan bo'ladi.

Qarashlar og'ir va o'ychan – insonning nigohlari pastga qaragan, mungli yoki uzoq qarash bilan ifodalanadi.

Sezilar-sezilmas tabassum – mahzunlik ba'zan shirin xotiralar bilan bog'liq bo'lib, insonning yuzida yengil tabassum ham ko'rinishi mumkin.

Sokin harakatlar – mahzun insonning yurishi, harakatlari sekin va sust bo'lishi mumkin.

Sokin ovoz – ovozida ko'tarinki ruh bo'lmaydi, aksincha, mayin va mungli ohang seziladi.

3. Psixologik va ijtimoiy belgilar

Ichki sukut va yolg'izlik istagi – inson atrofdagilarga dardini aytmasligi, o'ziga yopiq bo'lishi mumkin.

O'tgan xotiralarga berilish – mahzun odam ba'zan o'tgan baxtli kunlarni eslab, shu sababli hafsalasi pir bo'lishi mumkin.

Tashqi dunyo bilan kam aloqa qilish – inson tashqi muhitdan biroz uzoqlashadi, ko'proq o'zining ichki his-tuyg'ulari bilan band bo'ladi.

Nostalgiyaga moyillik – mahzunlik ba'zida o'tgan baxtli onlarni qo'msash va armon bilan bog'liq bo'ladi.

Hissiyotlar jilovlangan bo'ladi – inson qayg'udan farqli o'laroq, his-tuyg'ularini ochiq ifoda etmaydi, lekin yuragi ich-ichidan eziladi.

3. Izitirob – hayajon, g'alayon, betoqatlik, beqarorlik. Ruhan ezilish, siqilish holati; ruhiy azob [16, 183 b.]. Izitirob – insonning ichki dunyosida kechadigan **chuqur, kuchli ruhiy va jismoniy og'riq bilan bog'liq hissiy holat** bo'lib, **qayg'u, g'am-anduh va mahzunlikdan ham og'irroq kechinmani ifodalaydi**. Izitirob shaxsiy yo'qotish, ichki ziddiyat, ayb yoki umidsizlik natijasida paydo bo'ladi va u insonning butun holatiga ta'sir qiladi.

1. Emosional belgilar (Ichki hissiyotlar)

Chuqur ruhiy og'riq – insonning qalbi ichkaridan eziladi, azoblanadi.

Tushkunlik va umidsizlik – inson hayotga nisbatan ma'nosizlik, umidsizlik his qiladi.

O'zini ayblash yoki nadomat – izitirob ko'pincha ichki konflikt yoki afsus bilan bog'liq bo'ladi.

O'ta kuchli kechinmalar – izitirob oddiy qayg'udan farqli ravishda, insonni larzaga soluvchi hissiyotdir.

Qorong'u va og'ir kayfiyat – odam yuragida vahima, qo'rquv, bosim his qiladi.

2. Fiziologik belgilar (Jismoniy ta'sirlar)

Ko'z yoshlarining to'xtamasligi – odam o'zini tiyolmaydi, ba'zan ovoz chiqarib yig'laydi.

Tanadagi og'riq yoki siqilish – yurak, ko'krak sohasida bosim yoki siqilish seziladi.

Uyqusizlik yoki haddan tashqari charchoq – izitirob odamni uzoq vaqt qiynashi mumkin.

Qo'rquv yoki xavotir – inson doimiy notinchlik, ichki beqarorlik holatida bo'ladi.

Tez-tez chuqur nafas olish yoki hansirash – izitirob shiddatli bo'lsa, insonning nafas olish ritmi buziladi.

3. Psixologik va ijtimoiy belgilar

Doimiy hayajon va bezovtalik – insonning ichki holati tinch emas, u o'zini beqaror his qiladi.

Boshqalar bilan muloqotdan qochish – izitirob ichida bo'lgan inson yolg'iz qolishni xohlaydi.

Fikrlarning chalkashligi yoki o'zini yo'qotish – inson vaziyatni aniq tushuna olmaydi, hissiyotlar uni egallaydi.

O'zini yo'qotganlik hissi – iztirob natijasida inson o'zini hayotga moslasholmayotgandek his qiladi.

O'tmishni ko'p eslash yoki "agar" degan fikrlar – "Agar men boshqacha qilganimda edi..." kabi pushaymonlik hissi kuchayadi.

Inson ichki dunyosi negativ konseptlari bo'lmish g'am-anduh (qayg'u), mahzunlik, iztirob konseptlarining tipik belgilar asosida olib borilgan tahlilari asosida quyidagilarni ta'kidlash lozim: ushbu belgilar obyektning ichki xususiyatlaridan kelib chiqadi va uning doimiy xususiyatlarini aks ettiradi. Masalan, "achchiq", "ruhiy", "qayg'uli" sifatlari orqali bu his-tuyg'ular (zerikish, tishinish, qayg'u, xafalik) insonning ichki dunyosidagi azobli ruhiy holatlar sifatida tavsiflanadi.

G'am holati zamonaviy kishilar tomonidan, avvalo, xursandchilikka teskari holat sifatida tushuniladi. V.V. Kolesov g'amni hozirgi zamon bilan bog'liq zerikish va kelajakka oid sog'inchdan farqlashda, uni o'tmishga bog'laydi. N.A. Berdyaev g'amni lirik xususiyatga ega hissiyot sifatida ta'riflaydi: "G'am men uchun rahm-shafqat hissi bilan bog'liq" [1, b. 27].

Bunday konnotasiyalar – qalbning tashvishi, rahm-shafqat bilan bog'liqlik – zamonaviy tilda kam uchraydi. Respondentlarning fikricha g'am nafaqat g'amginlik, qayg'u hissi, ruhiy iztirob holati, balki (eski va sodda) tashvish sifatida ham ta'riflanadi, masalan: Echkiga jon qayg'usi, qassobga - moy qag'usi [16, 223 b.].

V.V. Kolesov ham shunday fikrda: "G'am – bu qalbning tashvishi, tishinish qalbning ruhiy holati, sog'inch esa tanning holati" [8, b. 9]. Zamonaviy odamlar esa g'amni shaxsiy holat sifatida, xursandchilikka teskari holat sifatida qabul qiladilar.

Olib borilgan tahlil quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi:

1. Mazkur maqolamizda metodologik asos sifatida V.V. Kolesovning kontseptologiya ta'limoti va kontsept atamasining tegishli ta'rifi qo'llaniladi: «tushuncha mohiyati, o'zining mazmunli shakllarida namoyon bo'ladi». Olim kontseptni «tildagi ongning asosiy birligi» deb belgilaydi. U kontseptni doimiy, mustahkam va uning ifodasi bilan bog'liq bo'lmagan tushuncha mohiyati sifatida tavsiflaydi. Kontseptual lingvistika yagona tizimni taqdim etmaydi, chunki unga bag'ishlangan ilmiy ishlar turli metodologiyalar va atamalardan foydalanadi.

2. Tadqiqotimizda inson ichki olamini ifodalovchi negativ kontseptlar (g'am-anduh (qayg'u), mahzunlik, iztirob) mazmuni va hajmi aniqlanadi. Tadqiqot natijalari respondentlarning javoblari va o'zbek tili leksikografik manbalari asosida tahlil qilinadi.

3. Nutqiy amaliyotda kommunikantlar ma'lum emosiyalarni keltirib chiqaruvchi tipik vaziyatlarda (sabablarda) yo'nalish olishni o'rganadilar, ammo emosional harakat holati (sharti) va harakat natijasini (maqsadini) ajratishda qiyinchilikka duch keladilar. Masalan, zamonaviy yoshlar tasavvurida zerikishni yolg'izlik, qiziqishning yo'qligi, behudalikdan charchash, muhit yoki ishlar bir xilligidan kelib chiqadigan holat deb tushunishadi. Biroq, faqat bir kishi zerikish holatini «hayotiy yo'lda adashish» sifatida ta'riflay olgan, va so'rovda qatnashganlardan faqat ikki kishi zerikish natijasini noxushlik va depressiya deb ko'rsatgan.

4. Til egalarining ko'pincha bir kontseptni boshqa bir, unga sinonim deb hisoblangan so'z orqali izohlashga intilishi kuzatiladi. Masalan, zamonaviy yoshlar qayg'uni «engil g'am hissi», g'amni «ruhiy iztirob va qayg'u holati», sog'inchni esa «kimnidir yoki nimanidir sog'inish holati» deb tushunishadi. Bu holat, bir tomondan, mazkur emosional konseptlarning semantik ma'nolari yaqinligiga dalolat bersa, boshqa tomondan, ayrim insonlar uchun bu salbiy emosional konseptlarni ajratish qiyin ekanligini ko'rsatadi.

5. Zamonaviy yoshlar orasida o'tkazilgan so'rov natijalari va izohli lug'atlardagi talqinlarni taqqoslash shuni ko'rsatadiki, lug'at ta'riflari so'z ma'nosining umumiy tasavvurini beradi va umumilliy xususiyatga ega. Taxlil qilingan konseptlarning lug'atlardagi ta'riflari asosan psixologik jihatlarni qamrab olgan. Boshqa tomondan, ijtimoiy guruhning shaxsiy xususiyatlari (ta'lim, tarbiya, hayotiy tajriba va boshqalar) ta'sirida shakllangan individual fikr har bir shaxs tomonidan o'ziga xos tarzda ifodalanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Бердяев Н.А. Самопознание (опыт философской автобиографии). М.: Международные отношения, 1990. 336 с.
2. Вежбицка А. Понимание культур через посредство ключевых слов. М., 2001. 287 с.
3. Воркачёв С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. М., 2004. 192 с.
4. Колесов В.В. Основы концептологии. СПб.: Златоуст, 2019. 776 с.
5. Колесов В.В. Язык и ментальность. СПб.: Петербургское Востоковедение, 2004. 240 с.
6. Колесов В.В. Концептология. СПб.: СПбГУ. РИО. Филологический факультет, 2012. 168 с.
7. Колесов В.В., Колесова Д.В., Харитонов А.А. Словарь русской ментальности: в 2 т. СПб., 2014
8. Колесов В.В. Грусть-тоска в русском языковом сознании // Мир русского слова. 2017. № 3. С. 5-12
9. Кубрякова Е.С. Язык и знание. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
10. Лихачёв Д.С. Концептосфера русского языка // Известия АН. Серия литературы и языка. 1993. Т. 52. № 1. С. 3-9.
11. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ, Восток-Запад, 2007. 315 с.
12. Соломоник А.М. Семиотика и лингвистика. М.: Молодая гвардия, 1995. 352 с.
13. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая плёнка цивилизации. М.: Языки славянских культур, 2007. 248 с.
14. Yokubovna T. N., Qizi R. G. N. Inson ichki dunyosi kontseptlarining ingliz lingvomadaniyatidagi o'ziga xosliklari // Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 19. – С. 669-672.
15. Safarov Sh. Semantika. Toshkent, "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi", 2013, 347 b.

Internet manbalar

16. Madvaliyev A. O'zbek tilining izohli lug'ati
https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20Q.pdf

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 1 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 8, НОМЕР 1

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 8, ISSUE 1

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000